KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Gejza Horák

VÝKONNÝ REDAKTOR

Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Valéria Betáková, Gejza Horák, Ján Horecký, Ivan Masár, Ján Matejčík, Ján Oravec, Konštantín Palkovič, Jozef Ružička, Ján Sabol, Elena Smiešková, Milan Urbančok

REDAKCIA

Bratislava, Klemensova 27

OBSAH

G. Horák, Príklad v jazykovej kultúre 65

***

Hlasy o slove

J. Poničan, Rozhovory so sebou 67

***

Čítame Slovník slovenského jazyka 68

Š. Hoza, Ako som prekladal a písal operné libretá 71

B. Finďo, O jednom zo základných lekárskych termínov v širšej súvislosti 77

Š. Michalus, O jazykovej stránke bratislavského Večerníka 80

Diskusie

A. Rak, Názvy osôb v rodinnom a príbuzenskom pomere 84

Rozličnosti

Zo slovenských ľudových názvov húb. M. Majtánová . 85

Ruské polievky *šči* a *boršč*. M. O. Malíková 87

Správy a posudky

Spoľahlivá opora pri kultivovaní reči. J. Horecký . . . 89

O jednom preklade z nemčiny v novinách. V. Betáková 90

Spytovali ste sa

Povodňová ochrana a požiarna ochrana. J. Horecký . . 93

Vypitvaný, nie vykuchaný. Š. Michalus 93

Dožiť sa osemdesiatych ôsmych narodenín — dožiť sa osemdesiatich ôsmich rokov J. Kačala 94

Projikovať. J. Horecký . . 95

ROČNÍK 4 — 1970 — ČÍSLO 5

KULTÚRA SLOVA

Príklad v jazykovej kultúre

GEJZA HORÁK

Pri počutí slova *príklad* hneď nám prídu na um obidva — dobrý príklad i zlý príklad, no keď prestúpime z poľa rozmýšľania na pole skutkov, nie vždy ľahko rozlíšime, ktorý je aký. Ako vidieť, predkladáme príklad v správaní vôbec, teda v široko spoločensky chápanom zmysle.

V krátkej úvodnej úvahe v súlade so zacielením nášho časopisu hádam postačí povedať, že príklad je názorná ukážka konania. Podľa toho patrí do výchovy. Keď si uvedomíme, že každý normálny jazykový prejav je vlastne druh spoločenského správania a že jazyková kultúra ako úsilie za plné, teda správne i adekvátne (štylisticky primerané) používanie spisovnej formy národného jazyka je súčasť výchovy, ukáže sa nám v celej šírke obsah a obrys príkladu v jazykovej kultúre.

Dakto by mohol navrhnúť, aby sa v jazykovej výchove ako súčasti výchovy a ceste k jazykovej kultúre radšej používalo označenie *vzor*. Lenže ak príklad berieme v zmysle starodávneho známeho príslovia, v jeho živom pôsobení v kladnom i v zápornom smere, ukáže sa nám ako pojem nadradený vzoru.

I v jazykovej výchove máme do činenia s kladným a záporným príkladom. Jazykový prejav, ktorý vyhovuje norme spisovného jazyka, v našom prípade norme spisovnej slovenčiny v širšom zmysle, teda aj priliehavým výberom prostriedkov — je kladný (pozitívny) a naopak; príklad nevyhovujúci uvedenej norme je záporný (negatívny).

Príklad ako názorná ukážka konania sa dáva a prijíma veľmi často spontánne: bez toho, aby si ho uvedomil ten, kto ho dáva, i ten, kto ho prijíma, napodobňuje. Platí to vo výchove ako celku i v jazykovej výchove ako jej časti. Aj toto skúsenosťou preverované zistenie ná-

stojčivo žiada, aby sa príkladu v jazykovej výchove venovala citlivá pozornosť. Takto príklad ako prvok vzájomného pôsobenia (interakcie) ľudí má veľmi široké pôsobenie. Dalo by sa povedať, že všetci príklady dávame a rovnako všetci príklady aj mimovoľne prijímame. — Pravdaže, v spoločenskom procese výchovy, a to i mimoškolskej, platí premyslene osnované, zámerné výchovné pôsobenie, a tak popri spontánnom príklade rátame v jazykovej výchove aj s vedomým príkladom, a to najmä ako dôsledkom príslušného povolania. Dakto priam z povinnosti svojho povolania príklad dáva a iný zasa priam z povinnosti svojho povolania príklad aspoň prijíma. Netreba osobitne zdôrazňovať, že tu už máme na zreteli predovšetkým dobrý príklad.

Kto komu dáva svojimi rečovými prejavmi príklad? — Rodičia dávajú príklad deťom; k matke a k otcovi tu priratúvame, ako je vo výchove všeobecne známe (ale i podľa dobrých slovenských tradícií), staré mamy — matere. Učitelia dávajú príklad žiakom; k učiteľom pridávame najmä riaditeľov škôl, inšpektorov a nimi reprezentovanú štátnu školskú správu. Príklad školy sa veľmi živo hlási v materskej škole a na druhej strane vážne a dôrazne na univerzite, ale platí i pre všetky osvetové vzdelávacie inštitúcie.

Príklad dáva tlač, rozhlas, televízia, slovesné umenie — pôvodné i preložené (cezeň vydavateľstvá a redakcie), divadlo, film; politická a štátna správa, a to hovorenými prejavmi i písaným textom.

Nebudeme ďalej vymenúvať, no netreba zabudnúť, že príklad dávajú, a to najmä výsledkami svojho bádania, výskumné ústavy a medzi nimi, pretože máme na zreteli príklad v okruhu jazykovej výchovy, z povinnosti svojho jestvovania Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.

Ostatných nositeľov rečového príkladu si popridávajme v duchu sami. No predsa ešte jeden príklad, a to z nášho časopisu. Istým typom dobrého príkladu je rubrika *Hlasy o slove*. Zaväzuje tých, čo sa v nej vyslovili, a okrem nich aj ľudí z okruhu ich povolania, zaväzuje našu redakciu a povzbudivo privoláva našich čitateľov. Kto je dobre vychovaný a vzdelaný, v okruhu reči dáva dobrý príklad, ale rád sa pohotovo aj ďalej vychováva a vzdeláva.

*

Táto naša úvaha dáva popud na zamyslenie a na druhej strane jazykovú kultúru v zmysle *Téz o slovenčine* chápe v zaradení do úsilia našej pokrokovej spoločnosti za plnší život každého jednotlivca. Veď čím úspešnejšie zaradíme jazykovú výchovu do celku nášho spoločenského života, tým výraznejšie budú jej výsledky v jazykovej kultúre ako organickej súčasti slovenskej národnej kultúry.

Radi by sme v tomto ročníku predstavili čitateľom veľa dobrých príkladov používania spisovnej slovenčiny.

HLASY O SLOVE

Rozhovory so sebou

Úryvok

Prečo si zvolil zbrane ľahkých slov?
Ach, páperový bojovník!
Zvuk slova dotkne sa len povrchov
a prehluší ho kovov ryk.
Prečo si zvolil zbrane ľahkých slov?

Zvolil som slovo. Nechcem inej zbrane,
hoc boli časy, že som chcel.
Cieľ iných zbraní — zabíjanie.
Ja prikladať chcem skorocel.
Zvolil som slovo. Nechcem inej zbrane.

Zvolil som slovo. Liečiť bojovníkov,
až z boja prídu ustatí,
by nikdy ľudské ruky nevzali kov
vo vražednom uvzatí.
Zvolil som slovo. Liečiť bojovníkov.

Zvolil som slovo. Učiť harmónii,
tej krajšej ako strojov zvuk.
Srdc spolutlkot sa ňou svetom šíri
a láskou spája dielo rúk.
Zvolil som slovo. Učiť harmónii.

Zvolil som slovo. Je zbraň veľmi jemná.
Keď s hudbou spletie obrazy,
aj od myšlienok odmotáva beľmá
a nepriateľstvá porazí.
Zvolil som slovo. Je zbraň veľmi jemná.
Zvolil som slovo. A či prišlo samo?
Reflektor farieb na šedivosť klamov?

Ján Poničan, *Ohne na horách*, Bratislava 1962

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

hádka[2] — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo vo význame „hádanka". V našom materiáli máme na toto slovo vyše desať dokladov, ktoré svedčia o tom, že ide o slovo spisovné, ktoré je zastarané. Myslíme, že príčinou jeho odsúvania do vrstvy zastaraných slov je aj to, že je homonymné so slovom *hádka* (v SSJ hádka[1]) vo význame „škriepka, zvada".

hadovec — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové pomenovanie rastliny, ktorá má v botanickom názvosloví meno *stavikrv hadí koreň*. Tento názov sa uzákonil iba nedávno. Ešte okolo r. 1940 máme v dokladovom materiáli z botanickej literatúry napr. názvy *stavokrv pestrý* a *horec*. So zreteľom na to by sme pokladali za primeranejšie slovo *hadovec* hodnotiť ako spisovné, a to neterminologické. Zaváži aj to, že aj pri ňom, aj pri termíne *stavikrv hadí koreň* je styčný bod v motivácii — poukazuje sa na súvis s hadom.

hadrga, hadrgáč — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s významom „opotrebovaná, nanič vec, obyč. starý stroj, nástroj ap.". Na podobu *hadrga* i na podobu *hadrgáč* máme iba po jednom doklade (Hviezdoslav a Hečko). So zreteľom na to, že ide o silne expresívne slová (expresívnosť SSJ zaznačuje), hodnotili by sme ich ako spisovné expresívne so zriedkavým výskytom.

hajdúsiť, hajdúšiť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s významom „túlať sa, potĺkať sa, márniť čas; lumpovať". Na tento význam máme doklady od Timravy. Napr.: *Nemusíš celé večery hajdúšiť po dedine ako Kabzúr nejaký.* Slová *hajdúsiť, hajdúšiť* by sme v uvedenom význame so zreteľom na ich expresívnosť (SSJ ju nezaznačuje) pokladali za spisovné a zriedkavé.

Poznámka. SSJ nezachytil ešte ďalší (a vlastne základný) význam „byť hajdúchom". Máme naň doklad od Beniaka: *(Slovák) hajdúsil veľmožom, slivkáril slúžnodvorským.* Slovo *hajdúsiť* by sme aj v tomto význame pokladali za spisovné a zriedkavé (resp. ojedinelé).

---

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

hajno — SSJ uvádza ako spisovné slovo s príznakom knižnosti a zastaranosti. Hodnotiť toto slovo je veľmi komplikované, ale poskytuje závery, ktoré majú cenu aj zo širšieho lexikografického hľadiska. To, že sa slovu *hajno* v SSJ pripisujú príznaky knižnosti a zastaranosti, ukazuje, že sa pokladalo za bohemizmus. Doklady však ukazujú, že sú veci zložitejšie. Po prvé je pozoruhodný ich počet — vyše tridsať (okrem nich máme pätnásť dokladov zo štúrovského obdobia). Po druhé je pozoruhodné, že prevažná väčšina dokladov je od autorov, ktorí pochádzajú z Oravy, Liptova a z Turca. Zbežným prieskumom sme zistili, že sa v daktorých nárečiach týchto oblastí slovo *hajno* (resp. *hejno)* naozaj vyskytuje. Možno sa teda právom domnievať, že autori z uvedených oblastí majú slovo *hajno,* ako sa vraví „z domu". Slová, ktoré takýmto spôsobom prešli do spisovnej reči, nemávajú príznak knižnosti. Zbežný prieskum medzi používateľmi spisovnej reči nám ukázal, že sa slovo *hajno* hodnotí napospol ako neadaptovaný bohemizmus (po česky *hejno)* a za spisovný ekvivalent sa pokladá slovo *křeď.* Reflexom takéhoto hodnotenia je aj to, že výskyt slova *hajno* u novších autorov rapídne klesá. Máme iba štyri novšie doklady, ktoré zreteľne súvisia s uvedenými územnými celkami: dva doklady sú od Urbana, jeden od Martinku a jeden od Plávku. Myslíme, že pre hodnotenie slova *hajno* je teda nakoniec rozhodujúce to, ako sa zaraďuje do spisovnej reči — alebo ako sa z nej vyraďuje — v povedomí jej kultivovaných používateľov. Tu nám — ako sme to už naznačili — vychodí taký záver, že ide o nespisovné slovo. Jeho spisovným ekvivalentom je slovo *křeď.*

hákliť sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „zdráhať sa, okúňať sa, váhať". Myslíme, že motivácia tohto slovesa cez adjektívum *háklivý* je celkom jasná. Preto je primerané hodnotiť ho ako spisovné zriedkavé slovo, a to aj napriek tomu, že doklady (štyri) máme iba od jedného autora (Bodenek). Jeden z nich uvádzame: *Háklil sa odmietnuť takej dáme.*

hákovica — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s vysvetlením „ohnutá, zakrivená palica". V našom materiáli máme dva doklady od Gráfa. Myslíme, že toto slovo je v spisovnej reči dobre zrozumiteľné a že z formálneho hľadiska nie je na ňom nič nespisovné. Pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovné zriedkavé slovo.

Poznámka. SSJ nezachytáva ďalší význam „žrď, na ktorú sa upevňuje hák (napr. na vyťahovanie vody zo studne)". Máme doklad od P. Blahu: *Matka hákom o dlhej hákovici ťahala vodu zo studne.* Tento význam hodnotíme rovnako ako predchádzajúci.

halačiť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Máme naň doklady od Rázusa a Rázusovej-Martákovej. So zreteľom na expresívnosť (SSJ ju nezaznačuje) by sme toto sloveso hodnotili ako spisovné zriedkavé slovo.

Poznámka. Pri slovese *halačiť* sa v SSJ na druhom mieste uvádza aj sloveso *halákať*. Myslíme, že sa nemalo uvádzať, lebo v Dobšinského Prostonárodných slovenských povestiach (je to jediný doklad) sa nachádza v nespisovnom kontexte: *Nôcili si cestú, halákali, hulákali, len sa tak šecko ohlasovalo.* Nie je primerané, že sa v SSJ tento doklad „preložil" do spisovnej reči. Pravda, ak by sme mali doklad, kde by sloveso *halákať* bolo v spisovnom kontexte, o jeho spisovnosti by sme nepochybovali.

halapirka, halapirkoš — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové pejoratívne slová s významom „sprostaňa, hlupaňa, resp. šašo, sprosták". Napriek tomu, že máme doklady iba od Urbánka, pokladali by sme ich — pretože sú to silne expresívne slová — za spisovné a zriedkavé.

halas — SSJ uvádza ako spisovné, knižné slovo s významom „hurhaj, krik, hrmot". Treba ho hodnotiť podobne ako slovo *hajno*. Napriek tomu, že sa dá predpokladať, že ho niektorí autori použili na základe svojho rodného nárečia[2] (napr. Hviezdoslav a J. Kráľ), pociťuje sa ako neslovenské, ako neadaptovaný bohemizmus (ešte výraznejšie je to pri prídavnom mene *halasný* a príslovke *halasne* i pri slovese halasiť). Slovo *halas* pokladáme za primerané uvádzať v slovníku ako nespisovné.

Poznámka. V slovníku A. Jánošíka—E. Jónu sa slovo *halas* uvádza ako prevzatie z poľštiny. Taký údaj vo svojom slovníku má aj Kálal. V Machkovom Etymologickom slovníku jazyka českého (Praha 1968, 2. vyd.) sa z hľadiska češtiny tvrdí opak (to, pravda, nevylučuje, že v slovenčine je toto slovo z poľštiny): „Zdá se, že u nás je toto slovo doma ve východních nářečích (vč., laš.); polské by pak bylo z češtiny." V Etymologickom slovníku jazyka českého od Holuba — Kopečného (Praha 1952) sa slovo *halas* uvádza ako afektívny variant slova *hlas*.

halenčina — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „súkno na haleny". Je to slovo utvorené analogicky ako *barančina* vo význame „kožušina z baranca". Pokladali by sme preto aj slovo *halenčina* za spisovné a zriedkavé (pravda, uvedomujeme si, že vzťah medzi halenou a halenčinou je inakší ako medzi barancom a barančinou).

[2] Kálal ho v svojom slovníku lokalizuje do Liptova, Detvy a Turca.

halengať sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „opálať sa". Myslíme, že so zreteľom na expresívnosť a blízkosť ku zvukomalebnosti je primerané toto sloveso hodnotiť ako spisovné a zriedkavé.

Poznámka. Podoby *bolengať (sa)* a *holengať (sa)* sa v SSJ pokladajú za spisovné.

Ako som prekladal a písal operné libretá

ŠTEFAN HOZA

Skôr než sa rozpíšem o tom, ako som prekladal a napísal pôvodné operné libretá k dvom slovenským národným operným dielam, žiada sa trocha osobnej, ba dnes vari už aj historickej retrospektívy.

Ako denný čitateľ novín sledoval som i to, čo hrá Slovenské národné divadlo (SND). Vedel som, že sa v bratislavskej opere spieva po česky. Tak sa mi marí, že v júni roku 1924 priniesli košické noviny zvesť o tom, že divadelnú sezónu 1924/25 otvoria v SND po slovensky spievanou operou. A dňa 24. augusta 1924, za éry riaditeľa Oskara Nedbala, sa naozaj spievala na scéne SND vôbec prvý raz opera po slovensky. Bolo to dielo Kaukliar u Matky božej od francúzskeho skladateľa J. Masseneta; do slovenčiny ho preložil prof. Miloš Ruppeldt.

Na premiéru som sa dostal čírou náhodou. V tom čase bol v Bratislave kongres, na ktorý ma vyslali s inou študentskou delegáciou. Ako to už u mladých ľudí býva, zvyčajne idú, kam ich smäd vedie, tobôž keď sú podaktorí iba prvý raz z ďalekého východu v takom veľkom meste a vedia, že sú v ňom chýrne viechy. Mňa v ten večer výnimočne vábil duševný smäd. Išiel som do SND. Stál som na bývalom študentskom mieste za sedadlami partera takrečeno na jednej nohe, lebo divadlo bolo zaplnené do posledného miesta.

Nepamätám sa už na obsah opery. Istý čas som si síce vedel pospevovať daktoré melódie, ale časom i tie vypadli z umu. Presne sa však podnes pamätám na mimoriadny pocit, ako som vnímal po slovensky spievaný text opery. Možno to bolo i tým, že vtedy ma ešte vždy viac ovplyvňovala literatúra ako hudba. V divadle bolo veľa ľudí z vidieka, ktorí prišli na kongres práve tak ako my. Cez prestávku sa usmievali a radostne si pochvaľovali, ako milo sa počúva slovenčina zo scény. I speváci pekne deklamovali; osobitne mi utkvel v pamäti spev Bronislava Choroviča, ktorý spieval hlavnú úlohu.

Pravda, keď som si po rokoch prezrel v archíve SND preklad M. Ruppeldta, nebol veru dokonalý. Ruppeldt však prišiel na toto neorané pole ako prvý rozsievač.

*

Počas štúdií na Hudobnej a dramatickej akadémii v Bratislave často som navštevoval operné predstavenia v SND. Bola to napokon i naša povinnosť ako budúcich operných spevákov. Idúcky domov v duchu som si prekladal do slovenčiny počuté a po česky spievané árie. Predstavoval som si, ako krásne by zneli aj po slovensky. Ale čas na to nebol ešte zrelý. Pokúsil som sa o prvé preklady piesní, ktoré som spieval u profesora spevu J. Egema. Preložil som si viaceré z originálu (z nemčiny), iné z češtiny. Robil som tak nie z neochoty spievať v origináli, tobôž nie z nenávisti voči českej reči, v ktorej sme mali dosť piesní preložených, ale že ma to pokúšalo, ako by sa mi spievali piesne v slovenčine.

Prof. Egem moje prekladateľské pokusy nielen schvaľoval, ale často mi aj pomáhal (napr. pri prekladaní Wagnerových piesní). Dnes viem, že tieto moje preklady neboli súce. Prekladal som doslovne, lebo som si myslel, že preklad sa musí presne zhodovať s originálom. Prekladal som viac živelne ako podľa pravidiel a zákonitostí slovenčiny, preto preklad bol bezkrvný, suchopárny a nespieval sa dobre. Nebolo v ňom básnického posvätenia. Pokiaľ šlo o rýmy, tam nebolo núdze, lebo som horlivo a rád čítaval básne. Veľa som ich vedel naspamäť. Napokon ako vari každý mladý študent, nevyhol som sa ani ja písaniu básní.

*

Roku 1932 ma angažovali do SND. Mal som už za sebou niekoľko prekladov piesní na umelé texty a árií. Vtedy sa mi dostala do rúk útla knižočka O. Hostinského *O české deklamaci hudební*, vydaná síce ešte roku 1886, ale ako vidím z podnes zachovaných poznámok, bola mi znamenitým poradcom na neznámych cestách prekladateľa. Pod jej dojmom mi azda najviac začalo vŕtať v hlave, či sa i pri preklade do slovenčiny treba striktne pridržať v prvom rade hudobného rytmu, najmä ak ide o krátke a dlhé, prízvučné a neprízvučné slabiky. Vedel som podľa spievania v češtine, že pre speváka je to zásadne dobrá pomôcka najmä pri sólovom speve, ale dobre pomáhala i pri zborovom speve. V obyčajnej reči — konverzácii videlo sa mi to nie také dôležité, i keď potrebné. Tu sa mi zdalo, že v rytme pomáha chvíľková nálada, ktorá sa môže meniť skôr ako pri spievaní, kde sa treba sústrediť na viac zásadných komponentov ako v bežnej reči, najmä ak sa spieva na scéne, nie voľne (napr. na koncertnom pódiu).

Porovnával som si, ako je to s dôrazom na prvej slabike v slovenských ľudových piesňach. Nebolo to však rovnaké, práve tak ako aj

v umelých piesňach M. Schneidra-Trnavského, i keď v nich bolo viac pravidelnosti, hlásanej Hostinským, ako napr. v piesňach V. Figuša-Bystrého, ktorý sa i vo svojej opere Detvan pridržal viac prízvuku, rytmu a dôrazu podľa slovenskej ľudovej piesne, teda nepravidelne. Spoliehal sa, že inteligentný spevák, najmä ak mu slovenčina nie je cudzia, nájde si spôsob, ako sa v tomto bode preniesť ponad textovo-hudobný pravopis.

Veľa som sa teda narozmýšľal i naďalej, či prízvuk a dôraz v spojení s hudobnou melódiou musí byť vždy na prvej slabike tak, ako je to v češtine. Dobrí českí prekladatelia operných textov veľmi dbali a dbajú, aby hlavný textový prízvuk bol prísne, priam nerozlučiteľne spojený s hudobným. Pridržali sa toho i českí operní skladatelia, i dirigenti v operných divadlách, najmä takí, ktorí na korepetíciách neštudovali úlohu so spevákom iba z hudobnej stránky (vyklopanie melódie a rytmu), ale dbali i na spievaný hudobný obsah a cítili scénicky.

Základy spevnosti opernej reči dávajú v každom národe v prvom rade skladatelia a potom ich spolupracovníci na opernom diele: speváci, dirigenti a režiséri. Pravda, u nás sme boli od toho ďaleko, lebo ešte nebolo pôvodných slovenských opier.

*

Dr. H. Bartek napísal knihu Správna výslovnosť slovenská. Boli v nej súce poučenia adresované ponajviac učiteľom a činoherným umelcom, ale v núdzi stala sa Bartkova knižka prvou pomôckou i pre slovenských operných spevákov. Pamätám sa, že pri jej písaní vypytoval sa Bartek i nás spevákov, ako vyslovujeme, vlastne spievame, podaktoré slová. Išlo mu najviac o dôraz, rytmus a prízvuk pri spievaní umelých piesní a árií. V rozhovoroch nám radil ostať pri prirodzenej deklamácii, nedať sa strhnúť hudobným predpisom. Zavše to nevyšlo. Spevácky prejav má najmä v opernom texte a melódii veľké bohatstvo rytmických tvarov, ktoré najmä pri prekladaní (z pôvodnej reči) ťažko „doslovne" dodržiavať bez toho, aby sa neporušila melodická štruktúra opery. Viem, že som sa veľa namoril s hľadaním výstižného jednoslabičného slovenského slova, najmä pri vnútorných rýmoch. Teoreticky sa to zdá skoro nepochopiteľné, žeby s tým mohli byť ťažkosti. Ale sú, tobôž ak prekladateľ musí brať zreteľ i na speváka. Zavše sa spevákom nielen v strednej polohe, ale najmä vo výškach zle spievajú úzke slabiky. Spevák sa silou mocou chce vyhnúť neestetickým kazom, preto žiada nahradiť slová s takýmito slabikami vyhovujúcim slovom. A tu sa v nespočetných prípadoch obetuje nielen pravidlo rýmu, ale i dôrazu atď.

*

Roku 1949 mala premiéru opera E. Suchoňa *Krútňava*, ku ktorej som napísal libreto. O pár rokov neskôr mala premiéru opera *Juro*

Jánošík od skladateľa J. Cikkera, tiež na moje libreto. Viem, že obidvaja sa dlhšie teoreticky i prakticky zapodievali deklamáciou slovenskej reči. I keď som mal skúsenosti z prekladania piesní a operných textov, jednako sa mi libretá pre tieto opery nepísali tak ľahko, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Napriek všetkým ťažkostiam s prekladaním je predsa len ľahšie prekladať ako utvoriť novú samostatnú literárnu predlohu pre skladateľa, tobôž ak je skladateľ premýšľajúcou osobnosťou a ak obracia text neraz i hore nohami. A na takých som v obidvoch prípadoch natrafil.

Je pravda, že pri Krútňave som mal literárnu predlohu, novelu Mila Urbana *Za Vyšným mlynom*, ale kto porovná Urbanove dialógy s operným textom, ľahko zbadá, že v librete je dialógov oveľa viac, ako sa dalo vybrať z pôvodiny. Urbanov dialóg nemohol stačiť na libreto. Vychádzajúc z daných situácií, musel som napísať nové dialógy s presnou charakteristikou postáv, aby sa nielen vonkajšími znakmi, ale všetkým podobali Urbanovmu dialógu. Je v ňom úsečnosť, skratky nielen pokiaľ ide o myšlienkový pochod, ale i o čas a dramatické napätie.

Musel som dbať i na želanie skladateľa, ktorý si žiadal dostatočný priestor na hudobné vyjadrenie. Nebola to maličkosť vyhovieť sebe ako libretistovi i skladateľovi a pritom nezahlušiť pôvodinu.

Rozumie sa, že keď som sa rozhodol charakterizovať postavy tak, ako ich vykreslil M. Urban, musel som poznať i jeho ďalšie diela a tak ešte lepšie vniknúť do jeho dialógovej formy. Pri tvorení nových dialógov mi veľmi pomohol *Slovenský frazeologický slovník* Petra Tvrdého. Dlho som ho študoval zo strany na stranu, vypisoval som si jednotlivé výrazy do daných situácií a pre osoby. Vyhľadával som staršie ľrečité slová, z ktorých som vybrané a súce pri rozpise dialógov vkladal do úst najmä starých osôb, aby takto i v reči vznikla kontinuita s dramatickým dejom.

Veľmi často, teda ešte viac ako pri Krútňave, bral som do rúk Tvrdého slovník pri písaní libreta Juro Jánošík. No nebol to jediný prameň, z ktorého som čerpal rečové pomôcky. Zavše som si robil poznámky z reči starých ľudí.

Koncom opernej sezóny v Bratislave chodievali sme s operou SND na slovenský vidiek. Už sa neskúšalo, lebo sme hrali známe repertoárové opery. Celý deň sme mali voľno a vtedy som veľa čítal na prechádzkach i sediac na lavičke — ako zvyčajne vždy s ceruzou a zápisníkom v ruke. Spomínam si, že v tíšine stromov banskobystrického parku sedávali starí páni — penzisti. Takisto to bolo v Žiline alebo v Piešťanoch. Nesledoval som ani tak obsah rozhovorov, ako spôsob ich vyjadrovania. Nebadane som si zapisoval mimoriadne slová, frázy, prí-

slovia a porekadlá, ktoré som od nich počul. Zišli sa mi priam v originálnom podaní pri písaní libriet. Najmä príslovia a porekadlá vyjadrujú v skratke toľko, na čo by inde boli potrebné dlhé vysvetľovania. A na to práve v opere niet miesta. Operný text si vyžaduje skratku a výstižnú reč.

V Bratislave počas divadelnej sezóny som si zvyčajne robil len kostru deja a poznámky pre budúce libreto. Rozpracovanie som si nechával na leto do Smižian, kde som mal pod lesom na Maši ticho a pokoj. Písal som práve druhý obraz z Krútňavy (na žandárskej stanici), keď som musel odcestovať do Levoče. Vlak meškal, čakali sme dlhšie na stanici. Dumal som, ako najvhodnejšie skĺbiť dej do skratky. Pár dní predtým som si ho načrtol v Margecanoch na žandárskej stanici, kde bol môj švagor veliteľom. Tu som mal možnosť preštudovať úradný spis o podobnom staršom prípade: zabitie soka zo žiarlivosti. Pretože som chcel mať tento obraz čo najpôvodnejší a najhodnovernejší, vypísal som si z protokolov presne aj záznam úradnou rečou. Ako som si tak scénicky snoval dej na levočskej staničke, zaujal ma rozhovor dvoch ženičiek. Udrelo mi o sluch, ako jedna z nich vravela: „Ta, Marčo, ľem urob ty tak, jak hvara i naša mac: syna ožeň kedy sceš a dzjefku vydaj, kedy možeš." Ako stvorený dialóg medzi Školnicou a Zalčičkou práve na žandárskej stanici, keď nahovárajú Ondreja, aby sa oženil s Katrenou. Presne tak sa to dostalo aj do operného dialógu.

*

Pri písaní libreta k Cikkerovej opere *Juro Jánošík* nechcel som romantizovať, ako to robili štúrovci, ani pridržiavať sa len ľudového odkazu. Žiadalo sa mi vyniesť na svetlo skutočnosť, historickú pravdu, ako to bolo s Jánošíkom. Je pravda, že som zarúbal do tvrdého dreva. Musel som sa dlho pasovať s danou témou, až som sa rozhodol nezotrieť celkom peľ toho, čo si báji o Jánošíkovi ľud, ale ani nepodať skutočnosť tak, aby ostala iba romantickou príhodou. Pomocou zväčšovacieho skla som si preštudoval, prepísal a utriedil úradné vyšetrovanie Jánošíka a súdny výrok vynesený nad ním. Interesoval som sa i o vtedajšie súdne zákony a o reč, akou sa vynášali rozsudky nad odsúdeným. V librete som vynechal alebo opravil iba také jednotlivé slová, ktoré by diváci v hľadisku ťažšie postrehli v spievanej reči.

I keď to bola práca dakedy priam úmorná, nedávala mi spávať, predsa som ju robil rád. Cez scénickú reč a dej vnikal som do tragickej minulosti nielen hlavného hrdinu Jánošíka, ale i do ťažkej minulosti ubitého slovenského ľudu a do života vládnúceho zemianstva. Rozumie sa, že dialógy som musel písať tak, aby sa rozlišovala reč jednotlivých osôb podľa ich spoločenského postavenia. Ešte väčšia bola moja radosť, že obidvaja skladatelia nielen schvaľovali moje počínanie, ale ho prijali

za svoje tým, že „staromaterskú" slovenčinu obliekli do moderného, ale pritom veľmi zrozumiteľného hudobného rúcha. Nad mojím činom sa nepozastavila ani hudobná a literárna kritika, tobôž nie obecenstvo. V obidvoch operných dielach starodávna slovenská reč obratne ožila popri novej spisovnej reči tak, ako sa texty ľudových piesní spojili s umelými piesňami, áriami, duetami a zborovými spevmi. Ukázalo sa, že aj slovenčina je súca na to, aby bola rečou operných libriet. Dozaista aj preto Krútňavu i Jura Jánošíka prijal národ za svoje národné opery.

Hodno sa ešte zmieniť, ako som písal lyrické časti libriet. Tu som sa opieral jednak o svoju znalosť poézie, jednak som vybral z Kollárových Zpiewaniek viaceré také texty piesní, ku ktorým už nepoznáme melódie, ale ktoré svojou formou i obsahom vhodne zapadli do dejov opier. Skladatelia Suchoň i Cikker im dali nové rúcho a chvalabohu uhádli melódie tak, že ani o máčny máčik nie sú odchodné od ľudového tónu. V 3. obraze Krútňavy je taká napr. svadobná scéna, v Jurovi Jánošíkovi študentské piesne v 4. obraze.

Viem, že z jazykovej stránky i čo sa týka básnickej formy, môžu byť a hádam aj budú k mojim libretám isté výhrady, veď slovenská reč ako živý prameň sa stále rozvíja. Treba si však uvedomiť, že napísať novelu, román alebo i drámu je odlišnejšia literárna práca ako napísať hudobnému skladateľovi zo všetkých stránok vyhovujúce libreto. Operné libreto obsahuje oveľa viac a komplikovanejších jazykových zložiek ako spomínané literárne žánre. Dnes po získaných skúsenostiach a po tom, že som počul svoje libretá v spojení s hudbou na scéne, možno by som viaceré scény napísal inakšie, inou výrazovou formou i pokiaľ ide o reč dialógov, ale erando discimus, virgando crescimus — chybami sa učíme a šibaním rastieme.

Teším sa a v hĺbke duše som spokojný, že som svojou skromnou hrivnou prispel k utvoreniu slovenských národných opier. Pri ich písaní bol som zapálený láskou k rodnej reči a svojmu národu i k jeho histórii. Libretá som písal bez očakávania akejkoľvek odmeny. Veď najmä v opere autor literárnej predlohy nevie, či dielo neprepadne a keď aj neprepadne, jeho meno ostáva v tieni závoja, ďaleko za menom autora hudby. Dnes naše národné opery zaznievajú nielen v pôvodine na domácich, ale v prekladoch i na zahraničných scénach a ich prostredníctvom sa i my Slováci zapájame do svetovej kultúry, do opernej harmónie.

Ks

O jednom zo základných lekárskych termínov v širšej súvislosti

BOHUSLAV FINĎO

Žiadalo by sa, aby si aj lekári osvojili pozitívnejší prístup k národnej vedeckej terminológii. Mala by sa im stať národnou kultúrnou potrebou. Z hľadiska národnej kultúry nejde o malichernosti. Národné vedecké názvoslovie je vyvrcholením cieľavedomej tvorivosti v oblasti jazyka, lebo v terminológii slovo pomenúva presne vymedzený pojem. Veda aj pri svojej medzinárodnosti a nadnárodnosti dostáva v národnej reči a terminológii domáce rúcho. Kultúrny národ sa tejto možnosti nemôže a nesmie vzdať, nech by to už bolo v mene čohokoľvek. Národná terminológia nie je zápecníctvo poškodzujúce vedeckú prácu alebo vedeckého pracovníka. Ten aj tak potrebuje poznať terminológiu svojho odboru aspoň v najdôležitejších svetových jazykoch. Od tejto potreby a povinnosti ho neoslobodí nijaké zbližovanie národnej terminológie s inou, ktorá takisto nemá charakter svetovosti. To isté platí o používaní módneho terminologického konglomerátu zo svetových jazykov. Jestvujú aj menej nápadné a presvedčivejšie spôsoby ako dať najavo, že máme prehľad o svetovej literatúre na žiadúcej výške.

Administratívne zásahy nedávnej minulosti nezostali bez stôp ani v tvorbe národnej vedeckej terminológie. Narušila sa kontinuita aj v tvorbe a v ustaľovaní slovenského lekárskeho názvoslovia. Takto sa stalo, že od vydania L e d é n y i h o - L a d z i a n s k e h o *Nomina anatomica* (MS, 1935) dosiahli sa v tvorbe a ustaľovaní slovenského lekárskeho názvoslovia menšie pokroky, ako by to zodpovedalo vyše tridsaťročnému časovému odstupu a súčasnej úrovni spisovnej slovenčiny. Platí to napriek viacročnej záslužnej práci bývalej Komisie pre lekárske názvoslovie pri SAV, upravenému vydaniu *Anatomického názvoslovia* (SAV, 1962), pokusu I. K u t l í k a o spracovanie názvoslovia patologickej anatómie, ako aj napriek roztrúsenej terminologickej práci ad hoc pri vydávaní nových lekárskych diel. Nedostatočné spracovanie lekárskeho názvoslovia vedie k častej bezradnosti autorov aj redakčných pracovníkov, nezriedka aj pri používaní základných termínov (s výnimkou anatomického názvoslovia), ak nechcú zo zotrvačnosti používať nedomáce názvy pretrvávajúce z čias, keď slovenčina ešte dostatočne nepreniknla na lekárske učilištia a do lekárskej literatúry.

Taká je napr. situácia aj pri termíne *gravidita,* slov. ekvivalent *ťarchavosť* (syn. *samodruhosť, samodružie),* pre ktorý sa prevažne po-

užíva prevzatý názov *tehotnosť* (resp. *tehotenstvo*). Sotva môže byť spor o tom, že názov *ťarchavosť* je úplne výstižný preklad latinského termínu *graviditas*; jeho etymológia je podobne priezračná ako v daktorých iných rečiach (napr. franc. *gros* = tučný, hrubý, ťažký: *la grossesse;* maď. *teher* = bremeno, ťarcha: *terhesség;* čes. *těžký, těhotenství*) a napokon korení v domácom, ľudovom základe.

Názvy *tehotná* a odvodeniny dostali sa na Slovensko najskôr prostredníctvom náboženskej, neskoršie aj prostredníctvom lekárskej literatúry. Domáce názvy sa v nárečiach používali naďalej, donedávna ešte úplne nedotknuté týmto literárnym vplyvom (aspoň ako to poznám z južnej časti stredného Slovenska). Formy *tehotnosť, tehotná* mali v sebe z hľadiska slovenského jazykového cítenia vždy dačo problematické. Azda najlepšie to vidieť na opakovane sa vyskytujúcich pokusoch o hláskoslovné prispôsobenie týchto názvov. V Loosovom slovníku z r. 1869 stretávame formy *ťahotný, ťahotnosť* (popri *obťažný, obťažnosť* a *samodruhý*). K. a M. Kálalovci používajú tvar *ťahotná* vo svojom Slovenskom slovníku z r. 1923 ako synonymum pre *samodruhá*. Autor známej Ľudovej zdravovedy z r. 1909, Vavro Šrobár, používa formu *tiaža*. Prvé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1931 má heslo *ťahotná* lepšie *tehotná* = *samodruhá (žena)*. V ostatnom citovanom prípade, pravdaže, už išlo o usmerňovanie slovenčiny v zmysle známych tendencií. Koreň pôvodného názvu *těh-* súvisiaci s koreňom *těž-* sa teda už dávno pociťoval ako priečiaci sa vnútorným zákonitostiam slovenčiny.

Bez nároku na vyčerpávajúci rozbor tejto otázky chcem poukázať na to, ako sa domáce tvary *ťarchavá, ťarchavosť* uplatňovali napriek literárnej škrupine používajúcej aj nepotrebné vypožičané slová. Začnem nárečovým zdrojom, ktorý poznám priamo, bez sprostredkovania. V novohradsko-malohontskej nárečovej oblasti používajú sa pre termín *gravida* tieto ekvivalenty: *ťarchavá, ťažká, hrubá, v druhom stave*. Známy lekár a spisovateľ G. K. Zechenter-Laskomerský vo svojej autobiografii *Päťdesiat rokov slovenského života* (str. 261) píše: „Pravdaže, nepochybné znaky *ťarchavosti* son nenašiel, ... Ak vyslovím, že nie je *ťarchavá* a ju obesia... ak poviem, že je *ťarchavá* ...že sú mravne presvedčení o jej *neťarchavosti*..." (vyzdvihujem ja). Už spomenutý slovník K. a M. Kálalovcov má pre význam *gravida* dve heslá: 1. *ťarchavá,* tárchová (taršená) = těhotná; 2. *samodruhá* = těhotná; syn. ťahotná, taršená, *ťarchavá,* ťarchová, hrubá.

Zaujímavý osud mal tento názov v troch vydaniach Pravidiel slovenského pravopisu (1931, 1940, 1953 a ďalej), ktoré zároveň suplovali krátky slovník slovenčiny. V prvom vydaní je heslo *ťarchavá,* lepšie

tehotná, samodruhá (žena), v druhom vydaní heslo úplne chýba, v treťom znie *ťarchavý, ťarchavosť.*

Slovenská lekárska literatúra, s výnimkou popularizačnej, má krátku tradíciu. Okrem knihy J. Ledényiho-Ladzianskeho *Pitevné cvičenia* (MS, 1936—37) ide napospol o publikácie vyjdené po druhej svetovej vojne. Nakoľko som informovaný, názov *ťarchavosť* sa použil ako termín prvý raz v diele L. Dérera a kol. *Praktikum propedeutiky vnútorného lekárstva* (SAV, 1954), ktoré neskôr vyšlo ešte v dvoch vydaniach. Formy *ťarchavá, ťarchavosť* používa I. Sečanský v knihe *Diétne stravovanie v teórii a v praxi* (1954). Termín *ťarchavosť* a jeho odvodeniny uvádza v slovníkovej literatúre po prvý raz celkom dôsledne *Veľký rusko-slovenský lekársky slovník* (SAV, 1959). Autor tohto príspevku používa termíny *ťarchavá* a odvodeniny v štyroch vydaniach učebnice *Vnútorné choroby pre zdravotnícke školy* a v štyroch vydaniach publikácie o cukrovke pre diabetikov (1951—1969).

Zdá sa, že termín *ťarchavosť* je, s časovým oneskorením, v podobnej situácii, ako bol voľakedy názov *dojča.* Vďaka dôslednosti jazykovedcov a redaktorov sa termín *dojča* presadil proti pohodlnosti mnohých lekárov lipnúcich na jestvujúcom úze. Pritom nenačim zabúdať, že pojem úzus je viacznačný a žiada sa vždy objasniť, o aký úzus ide, kto a v akom kultúrno-spoločenskom ovzduší ho formoval. V tomto smere je poučná história Ladzianskeho diela *Nomina anatomica,* najmä v súvise s postojom vtedajšej Učenej spoločnosti Šafárikovej. Konštatovanie obsiahnuté v *Tézach o slovenčine* (J. Ružička, KS 1, 1967, 37), že „tzv. priemerný úzus nie je u nás vždy spoľahlivým prameňom spisovnej normy", zodpovedá skutočnosti aj v oblasti lekárskeho názvoslovia. V tomto smere má zásadný význam záverečná veta 6. tézy: „Aj starostlivosť o spisovnú slovenčinu sa musí správať úsilím po rozmnožovaní a spresňovaní prostriedkov slovenčiny podľa jej vnútorných zákonitostí." (Tamže, 36.) J. Horecký vo svojich *Základoch slovenskej terminológie* (SAV, 1956) píše v súvise s otázkou ľudovosti v terminológii: „Keby sa odborná terminológia zámerne odchýlila od svojho ľudového základu aj v tých prípadoch, kde sú poruke ľudové názvy... do jazyka by sa vnášali neorganické prvky" (str. 65). Ako vidieť, slovenskí jazykovedci vyslovili rozličné postuláty, ktoré sa ešte nepodarilo uviesť do života.

Svoje predošlé poznámky k uvedenému termínu uzatváram takto: Slová *ťarchavosť, ťarchavá, ťarchavieť, oťarchavieť* a pod. vychádzajú z domáceho jazykového základu, sú ústrojné a funkčné v plnom zmysle slova a zodpovedajú vnútorným zákonitostiam slovenčiny. Ide len o ich kodifikovanie ako vedeckých termínov. Synonymický domáci názov *samodruhosť* alebo *samodružie* so svojimi odvodeninami zostáva po

kodifikácii predošlých k dispozícii na používanie v neterminologickej oblasti. Vzhľadom na to, že na pomenovanie *gravidity* je k dispozícii vhodnejší domáci názov, ukazuje sa slovo *tehotnosť* a jeho odvodeniny ako nepotrebné. Doterajší úzus nie je presvedčivým protiargumentom, lebo nechával bokom domáce jazykové zdroje a nebral do úvahy vnútorné zákonitosti slovenčiny. A napokon, ak by úzus bol argumentom proti tomu, čo organický vývin jazyka privádza k uplatneniu, nezaškodí spomenúť, že dakedy historicky sankcionovaný literárny úzus bol hlavným argumentom proti spisovnej slovenčine. Súhlasím s I. Masárom (Kultúra slova 3, 1969, 287), „že slová od základu *tehotný* sa aj napriek vžitosti a častému výskytu doteraz pociťujú ako nedomáce".

Záverom by som rád povzbudil jazykovedcov, aby necúvali pred normatívnymi úlohami jazykovedy. Znova, neviem už po koľký raz, by bolo zle so slovenčinou, keby sa jazykovedci dali vyšachovať do úlohy pasívnych kodifikátorov pochybného úzu. Normatívna úloha čaká jazykovedcov aj v spolupráci s lekármi pri dotváraní slovenského lekárskeho názvoslovia. Zázemie tu je, no potrebujeme ešte veľa odborne a citlivo usmerňovanej terminologickej tvorivosti.

O jazykovej stránke bratislavského Večerníka

ŠTEFAN MICHALUS

Stalo sa už dobrým zvykom, že na stránkach Kultúry slova sa z času na čas zjavujú príspevky, ktoré sa zapodievajú jazykovou stránkou daktorých našich novín alebo daktorého nášho časopisu.[1] My si dnes chceme všimnúť bratislavský Večerník.

Bratislavský Večerník sme veľmi pozorne sledovali asi štyri týždne, čo je — domnievame sa — primeraný čas na to, aby sme mohli urobiť isté závery. Ak by dakto na otázku, aká je celková jazyková úroveň Večerníka, chcel jednoznačnú odpoveď, boli by sme v pomykove. Takúto odpoveď totiž nemožno dať, lebo úroveň jednotlivých príspevkov, pokiaľ ide o ich jazykovú stránku, je veľmi rozmanitá. Na jednej strane sa stretáme s príspevkami, o ktorých možno hovoriť, že sú z jazykovej stránky na dobrej úrovni, na druhej strane nájdeme vo Večerníku príspevky a články, ktoré veru nevydávajú dobré svedectvo o jazykovej pripravenosti ich autorov.

[1] Pozri napr. J. Oravec, *Reč slovenského vydania Rudého práva,* Kultúra slova 1, 1967, 12—15; J. Kačala, *O jazykovej stránke denníka Smena,* Kultúra slova 1, 1967, 77—80; L. Dvonč, *O jazyku v Slobode,* Kultúra slova 1, 1967, 152—155; J. Skladaná, *O jazykovej stránke prvého tohtoročného čísla Sueta socializmu,* Kultúra slova 2, 1968, 89—90 atď.

Pokiaľ ide o chyby v spomenutých novinách, sú to chyby najrozličnejšieho druhu. Zaráža, že ide dakedy o elementárne chyby a nedostatky, o ktorých sa už veľa hovorilo i písalo (aj na stránkach samotného Večerníka!), a predsa sa ustavične opakujú. Je niekedy priam trápne zmieňovať sa o nich, ale nedá sa inak, treba stále o nich hovoriť, aby sme ich už raz z nášho jazyka vykorenili.

Ako čitatelia Večerníka istotne vedia, Večerník uverejňuje pravidelnú rubriku *Slovenčina na každý deň*, v ktorej sa rozoberajú rozličné jazykové problémy. Príspevky v tejto rubrike sa dotýkajú všetkých oblastí jazyka. V súvislosti so spomenutou rubrikou stretli sme sa však vo Večerníku s istým paradoxom. V rubrike sa hovorí o nejakom jazykovom probléme, dáva sa rada, ako istú vec vyjadriť správne, príp. lepšie, adekvátnejšie, argumentuje sa a uvádza sa náležitý jazykový prostriedok, avšak v tom istom alebo v nasledujúcom čísle sa používa nesprávny jazykový prostriedok, proti ktorému sa postavil jazykovedec v spomenutej rubrike. Uvedieme príklady: Vo Večerníku sa písalo o nenáležitom používaní slova *mimc*.[2] Toto slovo sa však znova zjavilo v nesprávnom spojení: *mimo dopravnú špičku* m. *mimo dopravnej špičky*.[3] L. Dvonč písal v rubrike *Slovenčina na každý deň* o tom, že správna slovenská podoba anglického slova *manager* je *manažér*.[4] A hneď na druhý deň bola vo Večerníku nenáležitá podoba *manager*.[5] Z toho vychodí, že autori príspevkov nečítajú ani svoje vlastné noviny. Inak by to predsa nebolo možné. A takýchto príkladov by sa dalo uviesť viacej.

Pri uvádzaní chýb a priestupkov, ktoré sme našli vo Večerníku v sledovanom čase, budeme postupovať podľa jednotlivých plánov jazyka. Najvypuklejšie vystupujú do popredia chyby v slovnej zásobe, a preto začneme nimi a spomenieme daktoré z nich: *lehátkový* (v spojení *zájazdy lehátkovými vozňami)* m. *ležadlový, husa* (v názve filmu „Čo je dobré pre husu") m. *hus, závodný* (v spojení *závodné auto)* m. *pretekársky, traskavinový* m. *výbušninový, sáčky* m. *vrecká, ukáznenosť* m. *disciplinovanosť, posilovací* (v spojení *posilovacie náradie)* m. *posilňovací, upomienka* m. *spomienka, riadiť* (v spojení *riadila auto)* m. *viesť, tiahnuť* (v spojení *keď príklady tiahnu)* m. *priťahovať, zrovnateľný* (v spojení *zrovnateľné údaje)* m. *porovnateľný, zrovnávať* (vo vete *Ide o verejnú službu, ktorú nemožno zrovnávať so službou hasičskou)* m. *porovnávať, kochlík* m. *kvetník, kvetináč, zastaralý* (v spojení *zastaralé me-*

[2] Pozri *Večerník*, 26. 5. 1969, str. 3.
[3] Pozri *Večerník*, 17. 12. 1969, str. 4.
[4] Pozri *Večerník*, 10. 11. 1969, str. 3.
[5] Pozri *Večerník*, 11. 11. 1969, str. 2.

chanizmy) m. *z a s t a r a n ý, podlaha* m. *d l á ž k a, závada* m. *c h y b a, sčernalý* (v spojení *sčernalý peceň chleba)* m. *s č e r n e t ý, obtlstlý* (v spojení *obtlstlá žena)* m. *o b t l s t n u t ý, ovšem* m. *p r a v d a, a v š a k, zhliadnuť* (v spojení *zhliadnuť film)* m. *v i d i e ť, akonáhle* m. *l e n č o, prevádzať* (v spojení *prevádzať remeslo)* m. *v y k o n á v a ť, r o b i ť.* Častou chybou v tejto oblasti je používanie nezvratných predmetových slovies vo vetách: *Poľovačky začínajú až v tomto čase. — Ale tu už končí práca výtvarníka. — Futbalová jeseň končí.* Všade tu treba použiť zvratné slovesá, teda: *Poľovačky s a začínajú až v tomto čase. — Ale tu s a už končí práca výtvarníka. — Futbalová jeseň s a končí.* Nezvratné slovesá *končiť, začínať* viažu sa so 4. pádom príslušného podstatného mena, možno teda dačo končiť, dačo začínať, napr. *začať rozhovor, končiť prácu.*[6]

V rámci tohto okruhu upozorňujeme aj na niektoré priestupky proti zásadám tvorenia slov v spisovnej slovenčine: *cvičište* m. *c v i č i s k o, vynálezecké hnutie* m. *v y n á l e z c o v s k é hnutie, Biafranci* m. *B i a f r a n i a, zvarovací agregát* m. *z v á r a c í agregát, Kútikári* m. *K ú t i č a n i a* (obyvatelia nového bratislavského sídliska, ktoré sa nazýva *Kútiky), vyzerá svieže* m. *vyzerá s v i e ž o.* Do tejto oblasti patrí i čudné spojenie *peší chodec (zrážka pešieho chodca s osobným autom).* Tu je vari na mieste položiť si otázku: aký iný chodec okrem pešieho ešte jestvuje? Námietky máme i proti slovu *kadeiný* vo vete *Do jamy sa nasťahovali maringotky s pestrými maľbami hadov, krokodílov, jašterov a ešte kadeiných plazov.* Spisovná slovenčina slovo *kadeiný* nepozná, nepotrebuje; vymyslel si ho asi autor. Tu bolo vari na mieste použiť prídavné meno *k a d e j a k ý.*

Ďalej chceme ešte upozorniť na výber synoným. Autori jednotlivých textov so synonymami pracujú málo. Pripomíname im teda, že okrem prídavného mena *rôzny* pozná slovenčina i synonymá *rozličný, rozmanitý*; okrem príslovky *neustále* sú v slovenčine i ďalšie a lepšie synonymné príslovky *ustavične, jednostaj, jednostajne, stále, neprestajne*; okrem častice *snáď* jestvujú i rovnoznačné častice *vari, azda, hádam.*

Ďalšiu skupinu tvoria chyby lexikálno-gramatické. Tu ide najmä o nenáležité používanie predložiek: *v závislosti na rozvoji mesta* m. *v závislosti o d rozvoja mesta, vrátiť proti odmene* m. *vrátiť z a odmenu, po mechanickej a funkčnej stránke* m. *z mechanickej a funkčnej stránky, píla o priemere 35 cm* m. *píla s p r i e m e r o m 35 cm, štvrtý týždeň je voľný k návšteve rodiny* m. *... n a n á v š t e v u rodiny, dom stojí naproti klubovne* m. *... naproti k l u b o v n i, kvôli veľkej zaneprázdnenosti nestihol dôjsť do Bratislavy* m. *p r e veľká zaneprázdnenosť ...*

[6] Pozri napr. *Večerník*, 29. 9. 1969, str. 3.

Chyby sa nájdu aj v tvarosloví, napr.: *Majú najradšej živých králikov* m. ... *živé králiky*; *futbal sa dohraje na snehu* m. *futbal sa dohrá* ...; *slúžiek* m. *slúžok*. Nesprávnosti sú aj pri používaní vlastného podstatného mena *Bchemians: Bohemians sú najvážnejším kandidátom na zostup.* Vlastné meno *Bohemians* skloňujeme pravidelne ako podstatné meno jednotného čísla mužského rodu,[7] teda: *Bohemians je najvážnejším kandidátom na zostup.* Nenáležité je písanie *dvarazy* m. *dva razy, tentoraz* m. *tento raz.* Ďalšie chyby sa robia pri používaní príslovky *tak* v spojení s prídavným menom, napr.: *stroje nie sú tak účinné a nemajú ani tak veľký výkon*; *vodič bol tak neskúsený, že ...*; *tak starý ešte nie som.* V týchto prípadoch treba namiesto príslovky *tak* použiť adjektívne zámeno *taký*, teda: *stroje nie sú také účinné a nemajú ani taký veľký výkon*; *vodič bol taký neskúsený, že ...*; *taký starý ešte nie som.* Príslovka *tak* vyjadruje mieru deja i vlastnosti a stojí teda len pri slovesách a príslovkách. Pri prídavných menách stojí vždy zámeno *taký*.

Ak sme na začiatku našich poznámok hovorili o tom, že jazyková úroveň jednotlivých príspevkov je rozmanitá, chceme toto naše konštatovanie trocha spresniť. Príspevky a články interných pracovníkov sú z jazykovej stránky výrazne lepšie ako príspevky príležitostných prispievateľov a korešpondentov. Veľa chýb je najmä v rubrikách *Hlasy a ohlasy, Čo nás páli, Čo nás teší, Ozveny, Slovo majú Bratislavčania,* do ktorých prispievajú pisatelia mimo redakcie. Tu chceme zdôrazniť, že ak už redakcia takýto príspevok uverejní, mala by ho náležite upraviť, inak by sa v novinách nemal zjaviť. Dali by sa uviesť konkrétne prípady, ale o to nám nejde. Chceme iba pripomenúť, že práve zlá jazyková úroveň takýchto príspevkov znižuje celkovú úroveň novín. Osobitnú skupinu tvoria reklamné oznamy a inzeráty. Ich jazyková stránka je vo väčšine prípadov krikľavo zlá a vyzerá tak, akoby sa tohto textu ruka redaktora ani nedotkla.

Pri pozornom čítaní Večerníka našli sme však i niekoľko príspevkov, o ktorých sa dá povedať, že sú z jazykovej stránky na dobrej úrovni. Páčil sa nám napr. fejtón *Bratislavský víkend* z 10. novembra 1969. Nemôžeme to však povedať o fejtóne *Bratislavský víkend* z 24. novembra 1969. Pekný je i referát z futbalového zápasu *Teplice — Inter Bratislava* (10. novembra 1969). Autor tu vhodne využíva rozličné frazeologické spojenia. V takomto texte sú primerané a na pravom mieste.

---

[7] Pozri E. Ružičková, *Ako je to s podstatným menom Bohemians?*, Slovenská reč 32, 1967, 62 a L. Dvonč, *Bohemians, Beatles, Times*, KS 1, 1967, 206.

Škoda, že podobných príspevkov je vo Večerníku zatiaľ málo. Chceme však veriť, že pri snahe učiť sa a dať sa poučiť a pri väčšej pozornosti redaktorov sa celkové zlepšenie jazykovej úrovne Večerníka dá dosiahnuť.

DISKUSIE

Názvy osôb v rodinnom a príbuzenskom pomere

ANTON RAK

Dosiaľ som sa nestretol s nijakým článkom, v ktorom by boli pokope pomenovania osôb v rodinnom a príbuzenskom pomere.* Preto som pozbieral tieto názvy podľa starej tradície v Liptove. Ide o názvy, ktoré sa pred niekoľkými desaťročiami bežne používali a ktoré už dnešná mládež takmer nepozná, čo vidieť najmä z toho, že bez potrebného rozlišovania, stereotypne každého oslovuje len *ujo* alebo *teta*. Neuvedomuje si pritom, koľko pekných slovenských slov upadá tak do zabudnutia. U nás v Bobrovci používajú sa tieto názvy osôb v príbuzenskom pomere:

Bratia a sestry sú *súrodenci*. Otcov brat je *strýko*, jeho žena *stryná*. Otcova sestra je *totka*, jej muž je *svákо*.

Matkin brat je *ujček*, jeho žena *ujčiná*. Matkina sestra je *teta*, jej muž je *ujec*. Deti týchto osôb vo vzájomnom pomere sú *strýčne deti*. Synovia otcovho alebo matkinho brata sú *bratanci* a dcéry *bratanice*. Od otcovej alebo matkinej sestry sú dievčatá *sesternice* a chlapci *sestrenci*. Deti v pomere k otcovmu bratovi alebo k matkinej sestre sú chlapci *synovci* a dievčatá *netere*. Nevlastný otec je *otčim*, nevlastná matka *macocha*. Deti z dvojakého manželstva sú *pastorčatá*, chlapci *pastorkovia*, dievčatá *pastorkyne*. Dieťa splodené mimo manželstva s inou osobou je *ľavobôček*. Dieťa narodené po otcovej smrti je *pohrobok*. Posledné narodené dieťa je *poškrabok*. Dieťa od slobodnej matky je *pankhart*. Bratova manželka je *švagoriná*, jej muž *švagor*; švagrovstvo sa prenáša aj na druhé pokolenie. Manželovi alebo manželkini rodičia sú v pomere k novomanželom *svokor — svokra* alebo *test — testiná*. Manžel v pomere k manželkiným rodičom je *zať* a manželka v pomere k jeho rodičom *nevesta*. Rodičia manželov sa navzájom oslovujú *svat* a *svatka*. Osoby majúce rovnaké krstné mená sa navzájom

*Poznámka redakcie: Článok uverejňujeme ako úvod do diskusie o názvoch osôb v príbuzenskom a rodinnom pomere. Chceme

cslovujú *drusa*. Osoby narodené v jednom roku sú *vrstovníci*. Otcovi a matkini rodičia sú *starí rodičia* (niekde *dedko, babička)*; ich rodičia sú *prarodičia*, deti sú *vnúčatá* a *pravnúčatá*. Rodinný pomer trvá do tretieho pokolenia.

ROZLIČNOSTI

Zo slovenských ľudových názvov húb

Muchotrávka červená Amanita muscaria (L. ex FR.) PERS, ex HOOKER

Muchotrávka červená patrí k najznámejším druhom našich húb a jej obrázok nechýba hádam ani v jednej detskej knižke z lesného prostredia.
Ohnivočervený klobúk tejto huby je ozdobený bielymi bradavicami. Lupene, hlúbik, dužina aj prsteň na hlúbiku sú biele. Hlúbik je dolu charakteristicky hľuzovito rozšírený.

Muchotrávku červenú mnohí ľudia pokladajú za najjedovatejšiu hubu, hoci nie je ani zďaleka taká nebezpečná ako jej blízko príbuzná *muchotrávka hľuznatá Amanita phalloides*, ktorá spôsobuje smrteľné

---

takýmto spôsobom oživiť používanie týchto názvov, lebo sú nielen pekné, ako píše autor, ale sú aj potrebné. Veď rodinné a príbuzenské vzťahy nateraz pretrvávajú v takej podobe, ako sa sformovali veľmi dávno, preto nemožno z pohodlnosti alebo z iných príčin obchádzať ich jestvujúce názvy a ochudobňovať tak našu reč. Všetky spisovné názvy zaznačuje Slovník slovenského jazyka, o niektorých sa podrobnejšie píše napr. v Jazykovej poradni III, str. 61—62, v Jazykovej poradni IV, str. 353—354 atď.

Autorov súpis nie je úplný, chýbajú napr. názvy pre deti sestier (v nárečiach okolo Topoľčian sú to *ťečenné deťi)*; niektoré názvy vyvolávajú pochybnosti *(ľavoboček)* ap. Ale o tom sa možno rozhovoriť v diskusii. Chceme ňou zaktivizovať našich čitateľov — dávame im príležitosť zozbierať tieto názvy v ich rodnej obci, mestečku ap. — i autorov, ktorým je tento tematický okruh blízky.

otravy. Jedovatý alkaloid muskarín, ktorý omamuje podobne ako alkohol, obsahuje muchotrávka červená iba v pomerne malom množstve. Preto ju používali podaktoré primitívne národy už od staroveku na prípravu omamných nápojov. Slovania ju od nepamäti používali na trávenie múch.

V slovenských nárečiach sa táto huba najčastejšie volá *muchotrávka*. Je to názov zložený zo základov slov *mucha* a *tráviť*, a to pomocou slovotvornej prípony *-ka*. Motivácia vychádza zo skutočnosti, že sa hubami trávia muchy. Tento názov je rozšírený po celom území slovenského jazyka. V nárečiach bez dlhých samohlások sa používa podoba *muchotravka*. Ojedinele sú doložené aj iné varianty, ako napríklad *muchtrávka, muchotrovka, muhotravka*, alebo zjednodušené *otrávka*.

Z Rožkoviec pri Medzilaborciach a z okolia Prešova poznáme však aj názov *muchclapka*, od Košíc *muholapka*. Aj tieto názvy sú zložené z dvoch častí a prípony *-ka* a vyjadrujú, že huba vlastne „lapá" muchy.

Tretí typ takýchto zložených názvov je *muchomôrka, muchomorka, muchomúrka, muchomurka*, ktorý sa rozptýlene zjavuje pri západnom okraji slovenského jazykového územia. Tento pomenúvací typ je veľmi starobylý. Vyskytuje sa vo všetkých slovanských jazykoch s výnimkou slovenčiny, do ktorej prenikol azda iba kontaktom so susednými východomoravskými nárečiami. Druhý člen názvu *mor* súvisí so slovesom *moriť*, ktoré malo pôvodný význam „hubiť, ničiť, zabíjať". Názov *muchomorka* teda vyjadroval, že ide o hubu, ktorá „morí muchy". Pretože sa toto slovo stávalo v dôsledku jazykového vývinu časom významovo nezrozumiteľným, ľudia ho rozmanitým spôsobom obmieňali a komolili. Tak vznikla okrem spomínaných západoslovenských variantov ešte aj podoba *chochomúra*, ktorá je rozšírená miestami na Záhorí.

Názov *marimucha*, doložený z Gerlachova od Bardejova, je svojím významom totožný s predchádzajúcim typom, ale pochádza z ukrajinských nárečí.

Okrem týchto starobylých zložených pomenovaní poznáme zo slovenských nárečí aj novšie nezložené názvy, odvodzované zo základu *much* rôznymi slovotvornými príponami.

Tak na severe na Kysuciach, na Orave, na Spiši, ako aj v goralských nárečiach sú rozšírené názvy typu *mušiarka, mušárka, mušärka, mušcrka, musorka*, v Spišskom Štiavniku aj *mušaľka* a v Starej Ľubovni *mušaharka*.

Pre severozápadnú časť východoslovenských nárečí sú príznačné pomenovania *mucharka, muharka*, v Danišovciach *muhare* pl., v Hlivištiach pri Sobranciach aj *muchak*. Ojedinele podobné názvy stretáme i na

severozápadnom Slovensku, ako napríklad na Orave *muchačka*, v Papradne pri Považskej Bystrici *muchávka*.

Názvy z iných lexikálnych základov sú vzácne. V Chlebnici na Orave sme zaznamenali pomenovanie *hadačka*, v Jarabine na Spiši *hadinka*. Obidve podoby súvisia so slovom *had* a odrážajú azda ľudový názor, že huba je jedovatá ako had.

Mimoriadna jednoduchosť, s akou sa stretáme pri slovenských ľudových názvoch muchotrávky červenej, je príznačná iba pre druhy všeobecne známe. Všeobecnú známosť v tomto prípade ešte zdôrazňuje okolnosť, že muchotrávku ľudia zvyčajne pokladali za najjedovatejšiu zo všetkých húb.

V staršej slovenskej literatúre sa pre muchotrávku červenú používali názvy *muchotrávka, muchomôrka, muchomorka, muchomor, muchačka, mušár, mušárka, mušnica, muchorník* a *huba mušnia*. Z nich sa podoba *muchotrávka*, ktorá má najväčšiu oporu v slovenských nárečiach, uplatnila aj v odbornej terminológii.

M. Majtánová

Ruské polievky šči a boršč

Časopis *Televízia* prináša svojim čitateľom v každom čísle okrem televíznych programov a článkov o nich aj kuchársky recept. Tak sme čítali pod názvom *Žihľava nepŕhli žalúdok* recept na žihľavovú polievku. Bol to ruský recept, čo potvrdzuje aj pôvodný názov polievky. V recepte bola veta: „Dnes vás zoznámime s receptom na ruskú šči, čiže polievku — plný názov Krapivnia šči." Nevieme, odkiaľ prevzal autor recept a aká bola podoba pomenovania polievky v ňom, ale z obidvoch názvov v uvedenom recepte, presnejšie z prídavných mien, ktoré bližšie určujú slovo *šči*, vysvitá, že si nevedel rady s rodom tohto podstatného mena. Keď hovorí o polievke *šči* v slovenčine, používa spojenie *ruskú šči*, čiže prídavné meno dáva do ženského rodu, možno preto, že má na mysli polievku, ktorá je v slovenčine ženského rodu; pri ruskom názve polievky stojí prídavné meno *krapivnia* (i to má z hľadiska ruštiny nesprávnu koncovku).

Zastavme sa najprv pri originálnom ruskom pomenovaní. Slovo *šči* patrí k substantívam, ktoré nemajú jednotné číslo, t. j. k pomnožným podstatným menám, tak ako napríklad slovenské slová *nožnice, kliešte, dvere*. Je prirodzené, že prídavné mená, ktoré bližšie určujú takéto slová, musia byť vždy v množnom čísle. Množné číslo ruského prídavného mena *krapivnyj* (žihľavový) je *krapivnyje*. Správny názov polievky je teda po rusky *krapivnyje šči*.

O samotnom slove *šči* treba povedať, že patrí k takzvaným nepreložiteľným slovám, pretože označuje ruskú reáliu. Takých slov je v každom jazyku dosť. Často sa nimi označujú jedlá, ktoré, ako vieme, pripravujú sa v rozličných krajinách odlišne, i keď suroviny na ich prípravu sú približne rovnaké. Slovo *šči* má slovanský koreň *šč-*, ktorý je aj v iných príbuzných slovách, napríklad v názve rastliny *ščaveľ*, slovenské *štiav*, v nárečiach známe aj ako *šťaveľ*, *ščaveľ*. Polievka *šči* bola teda pôvodne zo štiavu. Neskôr sa týmto názvom začali označovať kapustné polievky a zeleninové polievky, v ktorých zo zeleniny prevažuje kapusta. Ak sa použije na prípravu polievky hlávková kapusta, polievka sa volá *svežije šči*, ak kapusta kvasená, kyslá, tak je to *sutočnyje šči*, pretože takáto polievka má stáť po uvarení 24 hodín (rus. *sutky*). Polievka štiavová, špenátová alebo žihľavová sa nazýva *zeľonyje šči*. Do polievky *šči*, ako takmer do všetkých ruských polievok, sa dáva mäso. Ak sa náhodou mäso nepridáva, polievka sa volá *pustyje šči* (prázdne šči).

Hovorili sme, že slovo *šči* ako názov ruskej reálie je nepreložiteľné, preto ho do slovenčiny iba prepisujeme. Je aj trocha nezvyčajné pre slovenské ucho a aj jeho koncovka nám nič nehovorí o tom, kde by sme ho mali podľa skloňovania zadeliť. Slová cudzieho pôvodu, najmä ak sa podľa koncovky nedajú jednoznačne priradiť k niektorému domácemu vzoru, zaraďujú sa ako neutrálne k strednému rodu a ostávajú nesklonné. Ak teda hovoríme v slovenčine o ruskej polievke šči, bude to *to šči* a prídavné mená určujúce druhy polievok budú v strednom rode: *žihľavové šči, ruské šči, chutné šči* a pod.

Ruské výkladové slovníky uvádzajú, že *šči* je polievka z kapusty, čo podľa výkladu v kuchárskej knihe neobstojí. I keď je základnou zeleninou pri varení šči kapusta, všetky recepty na šči, napr. v kuchárskej knihe Kniga o zdorovoj i vkusnoj pišče, Moskva 1952, predpisujú pridávanie koreňovej zeleniny.

Druhá najznámejšia ruská, vlastne pôvodne ukrajinská polievka je *boršč*. Vídavame ju aj na stoloch našich reštaurácií, ale jej príprava často nezodpovedá originálnym ukrajinským borščom.

Slovo *boršč* má spoločný koreň so slovami *borona, borozda* — sloven. *brána, brázda*. Praslovanský koreň týchto slov **bhor-* má význam „rezať". Pomenovanie *boršč* je odvodené od názvu rastliny *borščevik*, sloven. *boľševník* (Heracleum), ktorá má ostré, rezúce listy. Iste je dáka súvislosť rastliny s polievkou, azda sa pridávali kedysi listy rastliny do polievky. Ukazuje na to aj názov jedného druhu boľševníka — *boľševník boršč*.

Slovník slovenského jazyka má pri hesle *boršč* (I. diel, str. 120) ako i pri hesle *šči* (IV. diel, str. 379) rovnaký výklad: „ruská kapustná polievka". Ruské výkladové slovníky uvádzajú, že *boršč* je polievka z červenej repy s prísadou inej zeleniny a mäsa. To isté sa dozvedáme aj z receptov v kuchárskej knižke. Tak ako pre šči je príznačné, že v ňom prevažuje zo zeleniny kapusta, pre boršč je zasa základnou zeleninou červená repa. Bez nej by boršč nebol boršč om. Ba recepty radia ešte aj hotovú polievku zaliať odvarom z červenej repy, vraj kvôli peknej farbe.

S rodom podstatného mena *boršč* nie sú ťažkosti, i keď ho ako reáliu neprekladáme, len prepisujeme. Prešlo do slovnej zásoby slovenčiny celkom hladko a keďže máme substantíva mužského rodu zakončené na spoluhlásku *-č* (napr. *meč, koč, kolotoč*), zaradilo sa k neživotným maskulínam s mäkkým zakončením a tým automaticky k vzoru stroj. Skloňujeme ho teda *boršč, boršča, boršču* ..., možné číslo *boršče, borščov, borščom* ...

M. O. Maliková

SPRÁVY A POSUDKY

Spoľahlivá opora pri kultivovaní reči

(Ján Oravec, *Slovenské predložky v praxi*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1968, str. 224.)

Problematikou slovenských predložiek sa J. Oravec zaoberá už dávnejšie. Niet preto divu, že ju súhrnne spracoval až dva razy: jednak v príslušnej kapitole Morfológie slovenského jazyka (str. 619—675), jednak v osobitnej knižke, o ktorej tu referujeme. Kým v Morfológii spracoval predložky pomerne stručne, v zaradení do celkového rámca knihy, v recenzovanej knižke spracúva J. Oravec slovenské predložky veľmi podrobne a zo všetkých hľadísk.

Pri rozbore významu predložiek rozlišuje J. Oravec tri druhy významu. Ukazuje, že význam predložky závisí predovšetkým od pádu, s ktorým sa daná predložka spája, ďalej od toho, či je predložková väzba predmetom alebo doplnkom, a napokon od toho, aký druh príslovkového určenia vyjadruje. Ako vidieť, hlavným kritériom pre skúmanie významovej stavby predložiek je kritérium syntaktické (hľadisko vetného člena). Dôležitým kritériom pri tomto výskume sú synonymické vzťahy s inými predložkami. Napr. o predložke *od* zisťuje, že v priestorovom význame je rovnoznačná s predložkami *pri, z, mimo, na, nad, pod (od srdca = zo srdca, na troch stranách = od troch strán, nohy od kolien = pod kolenami).*

Osobitnú pozornosť venuje J. Oravec druhotným predložkám. Usiluje sa nájsť kritériá na odlíšenie druhotnej predložky od tvarov postatných mien, najmä pri takých novších druhotných predložkách, ako sú *prostredníctvom, vplyvom, vo vnútri, v rámci, v súlade s, v úlohe, vo funkcii.* Treba, pravda, poznamenať, že ani použitím Oravcových kritérií sa nedajú takéto zástupnícke predložky spoľahlivo odlíšiť od tvarov podstatných mien. Na príčine je predovšetkým okolnosť, že používanie takýchto predložiek závisí od celkového kontextu a od štýlu.

Na prácu J. Oravca však treba v našom časopise upozorniť najmä preto, že pri každej vhodnej príležitosti upozorňuje na štylistické a normatívne vlastnosti skúmaných predložiek. Osobitné kapitoly venuje otázke, kedy sa opakujú rovnaké predložky (15—18), resp. kedy sa nemajú opakovať (18—19), ďalej zhŕňa pravidlá o vokalizácii predložiek (20—22).

Pre prax sú však dôležité aj také zistenia J. Oravca, v ktorých upozorňuje na štylistickú platnosť predložiek. Napr. pri predložke *cez* pripomína, že v spojení *pracovať cez čas* sa používa nesprávne namiesto predložky *nad (pracovať nad čas),* takisto aj v spojení *bývajú cez cestu (= za cestou), na cez rok (= na budúci rok).* Pri predložke *na* upozorňuje na nespisovný ráz spojení *na izbe, na študovni,* pri predložke *o* uvádza ako zastarané a nespisovné spojenie ako *kanál o dĺžke 5 m* (= dlhý 5 m).

Nemá význam uvádzať tu všetky takéto poznámky a upozornenia. Aj uvedené príklady však stačia na to, aby sme zdôraznili dôležitosť Oravcovej knižky pre jazykovú prax a dúfajme aj pre zvyšovanie jazykovej kultúry u nás.

Napokon treba ešte pripomenúť, že Oravcov výskum slovenských predložiek je založený na neobyčajne bohatom materiáli, z ktorého iba malá časť sa cituje v práci ako opora pre tvrdenie a závery. K spracovaniu tohto bohatého materiálu pristupuje J. Oravec s dobrou teoretickou prípravou a širokým rozhľadom po doterajšej literatúre. Všetky tieto vlastnosti sú zárukou, že výsledky Oravcovho výskumu budú nielen vynikajúcim príspevkom k poznaniu spisovnej slovenčiny, ale aj spoľahlivou oporou pri kultivovaní spisovnej slovenčiny.

J. Horecký

O jednom preklade z nemčiny v novinách

Ide o text k obrázkovým seriálom *Rip Korby a Cisco* v Smene. Dej je niekedy napínavý, niekedy zdĺhavý, ale číta sa. A čitateľov Smeny je veľa. Jazyková stránka textu bola dosiaľ na celkom dobrej úrovni, no v ostatnom čase sa zdá, že prekladateľa ako by prechádzala trpezlivosť s dosť náročnou predlohou. Miestami preklad naozaj nie je ľahký. Sem-tam sa stane, že čitateľ s citom pre materinskú reč je nútený pozastaviť sa nad niektorými výrazmi buď nepatriacimi do dobrej slovenčiny, buď nad takými, ktorým by v danom kontexte bez obrázka jednoducho neporozumel.

K tým prvým patrí napríklad slovo *vyhladovelý: ...prepáčte môjmu priateľovi jeho netrpezlivosť, ale, ako vidíte, je vyhladovelý* (Cisco 189). Význam

„umoriť, utrápiť niekoho hladom" sa v slovenčine vyjadruje slovesom *vyhladovať niekoho.* Trpné príčastie tohto slovesa má podobu *v y h l a d o v a n ý.* Príčastie netreba nahrádzať knižným, zastaraným prídavným menom so zakončením *-lý.* (O takýchto prídavných menách sme už písali v 10. čísle tretieho roč. tohto časopisu.)

Tvar typu *nosítka* by sa v tlači dnes už nemal vyskytnúť: *Áno, Pancho, musíme urobiť nosítka!* (Cisco 183) — V Slovenskej reči, v Jazykovej poradni aj v Kultúre slova sa neraz upozorňovalo na to, že prípona *-tko* v pomenovaniach vecí používaných ako nástroj alebo ako prostriedok nie je v slovenčine ústrojná. Tieto názvy majú mať slovotvornú príponu *-dlo: n o s i d l á.*

Nezriedka sa v texte prekladu nájde dobre známy germanizmus *žiaden* ako nadbytočné slovo pri prekladaní záporných konštrukcií so slovom *kein: ...er sieht keine Möglichkeit — ...nevidí žiadnu možnosť* (Cisco 190). — Stačilo by povedať *nevidí možnosť* alebo slovenskejšie *nemá možnosť: ...a on, žiaľ, nemá možnosť zabrániť im v tom.* — Inokedy je zase vhodnejšie preložiť slovo *kein* zámenom *nijaký: N i j a k é odtlačky prstov!* namiesto *Žiadne odtlačky prstov! — Keine Fingerabdrücke!* (Rip Korby 443 c).

Badať, že prekladateľ má aj s inými zámenami ťažkosti. Verne prekladá privlastňovacie zámeno: *Dieser Bursche will unser Spiel verderben. — Tento chlapík chce pokaziť našu hru.* (Cisco 197). *Pokaziť hru niekomu* je ustálené spojenie s významom „prekaziť niekomu zámer". A preto nie je vhodné vložiť do tohto spojenia zámenný prívlastok *našu.* Privlastnenie zámeru sa dá vyjadriť aj tvarom 3. pádu osobného zámena: *Tento chlapík n á m chce pokaziť hru.*

Doslovne, a tým aj neslovensky sú preložené daktoré časti textu s pomocným slovesom *sollen.* Príklad: *Wir nehmen nur das nötigste mit, Millie. Man soll denken, Gladys Gibson wohnt noch hier. — Zoberieme len to najnutnejšie, Millie. Majú si myslieť, že Gladys Gibson ešte býva tu.* (Rip Korby 348 c) — Miesto *majú si myslieť* Slovák povie *n e c h s i m y s l i a, že...* alebo *a b y s i m y s l e l i, že...* Okrem toho priezvisko *Gibson* malo mať podobu ženského rodu *(Gibsonová)* a výraz *to najnutnejšie* sa mal nahradiť výrazom *to najpotrebnejšie.*

Ani nemecké *Halt!* sa nemusí vždy preložiť ako *Stoj!* Taký preklad je správny povedzme na vystihnutie situácie, keď jazdec zastavuje koňa: *Halt, Loco! — Stoj, Loco!* (Cisco 182), alebo keď Rip Korby zadŕža svojho sluhu, ktorý chce ísť v rýchlosti objednať taxík. *Halt, Desmond! — Stoj, Desmond!* (Rip Korby 457 c) — Ale v rozhovore dvoch banditov učupených v kroví, z ktorých jeden chce vystreliť na okoloidúcich a druhý ho zadŕža slovami *Halt, das brauchen wir nicht riskieren. — Stoj, to nemôžeme riskovať.* (Cisco 184) výstižnejší by bol výraz *počkaj.* Ba postačilo by aj slovo *nie. (Ja strelím na tučného. — N i e, to nemôžeme riskovať.)* Vôbec celú vetu *Halt, das brauchen wir nicht riskieren* nebolo treba preložiť doslovne. Význam slovesa *brauchen* by v tejto súvislosti lepšie vystihol azda voľnejší preklad: *Nie, radšej neriskujme* alebo *Nie, nemôžeme si dovoliť riskovať* a pod.

Sloveso *brauchen* je celkom neslovensky preložené v spojení s iným slovesom: *Und das brauche ich nun mit keinem mehr zu teilen. — A už s nikým sa nepotrebujem deliť.* (Rip Korby 416 c) — Sem patrí sloveso *musieť: A teraz sa o to už s nikým nemusím deliť* (prípadne: *nebudem musieť deliť*).

Niekedy sa nie dosť výstižne prekladá častá nemecká spojka *wenn*, ak sa ako jej slovenský ekvivalent používa zväčša iba spojka *keď*. Napríklad: *Wenn dieser Bursche noch auf dem Dach ist, dann möchte ich ihn gern gehörig verprügeln. — Keď ten chlapík je ešte na streche, rád by som mu patrične vynadal.* (Rip Korby 449 c) — Tu by sa skôr hodila synonymná spojka *ak: Ak je ešte ten chlapík na streche...*

Doslovným prekladom z nemčiny môže v slovenskom texte vzniknúť nesprávne väzba: *Wovor hast du bange? — Pred čím sa obávaš?* (Cisco 182) — Po slovensky možno povedať jedine: *Čoho sa obávaš*, pretože sloveso *obávať sa* má väzbu s bezpredložkovým 2. pádom. Podobne: *Und ich werde meine Augen an ihrer Schönheit laben. — A svoje oči nasýtim na vašej kráse.* (Cisco 189) — Sloveso *nasýtiť* sa viaže s bezpredložkovým 7. pádom: *oči nasýtim vašou krásou.*

Doslovne preložené výrazy odporujúce duchu jazyka, do ktorého sa prekladá, voláme kalky. Ako také treba v posudzovanom preklade hodnotiť výrazy *tvrdé časy* a *strážiť posteľ: ...jemand will uns harte Zeiten bereiten — ...niekto nám chystá tvrdé časy.* Slovák prežíva *ťažké časy, ťažké chvíle* alebo *býva v úzkych.* Preto preklad mal byť asi takýto: *Niekto nám chce spôsobiť (pripraviť) ťažké chvíle...* alebo *Niekto nás chce vohnať do úzkych.* (Pripomíname, že sloveso *chcieť* sa nemuselo v preklade vynechať.)

Výraz *strážiť posteľ* je celkom neslovenský, ak sa použije vo význame, že niekto pre chorobu musí ostať ležať: *— Čo hovorí lekár o vašom otcovi? — Prekoná to! — Ale musí strážiť posteľ. A to sa ho veľmi dotkne. — Aber er muss das Bett hüten. Und das wird Vater hart ankommen.* (Cisco 190) — Výrazu *das Bett hüten* zodpovie slovenský preklad: *ostať v posteli* alebo *ostať ležať.* Ani posledná veta nie je dosť výstižná: *A to sa ho veľmi dotkne.* V takomto kontexte by sme skôr povedali: *A to mu ťažko padne.* Alebo: *A to bude ťažko znášať.*

Keby nebolo obrázka alebo nemeckého titulku na obrázku, slovenský čitateľ by nemohol rozumieť, čo znamená veta *Môžem odtlieskať?* (po nemecky *Darf ich abklatschen?*, Cisco 78). Iba z obrázka pochopí, že zločinec Dudey Dover si týmito slovami s bezočivou vyzývavosťou pýta od tancujúceho Cisca tanečnicu. Je pravda, že v slovenčine nemáme pri tomto výraze priliehavé, súce slová na výstižný preklad. Naše *Smiem prosiť?* alebo *S dovolením?* sú na to príliš jemné. Ale kvôli zrozumiteľnosti mohli sa použiť, najmä keď preklad vlastne iba komentuje obrázky. A na obrázku je bezočivosť hovoriaceho vyjadrená dosť zreteľne.

Napokon nemôžeme súhlasiť s použitím spojky *že* v úlohe častice pobádajúcej k súhlasu s výpoveďou: *Lebo ešte nie je tu Dudey, že?* (Cisco 78) — Na to máme v slovenčine nadostač vlastných a veľmi pekných slov: *však, však-ver, však-že, pravda.* Prečo ich teda zanedbávať?

Týmito pripomienkami nijako nechceme znehodnocovať obrázkové seriály v Smene. Dúfame, že redakcia v dobrom zmysle pochopí naše úsilie zvýšiť ich jazykovú úroveň. Veď Smenu číta veľmi veľa ľudí, prevažne mladých. A kultúru reči týchto čitateľov treba pestovať i prostredníctvom dennej tlače.

V. Betáková

SPYTOVALI STE SA

Povodňová ochrana a požiarna ochrana. — Z generálneho riaditeľstva Vodných tokov v Bratislave sa nás spýtali, ako rozlišovať a používať dvojice *povodňová ochrana — protipovodňová ochrana* a *požiarna ochrana — protipožiarna ochrana.*

Na prvý pohľad je odpoveď na danú otázku zrejmá: Pretože sloveso *chrániť* má podľa Slovníka slovenského jazyka väzbu s predložkou *pred* alebo *proti (chrániť pred niečím, proti niečomu),* takúto väzbu preberá aj odvodené podstatné meno *ochrana.* A pretože je správna väzba *ochrana proti povodni,* bude správny aj názov *protipovodňová ochrana.* Takto je utvorených veľa termínov, napr. *protiatómová ochrana, protichrípková ochrana, protiplynová ochrana, protiletecká ochrana* atď.

Možnosť využiť v týchto názvoch predponu (pôvodne predložku) *proti* je dôležitá najmä preto, že sa takto dá rozlíšiť medzi ochranou aktívnou a pasívnou. Pri aktívnej ochrane sa spôsob ochrany vyjadruje obyčajným prídavným menom, napr. *atómová ochrana, letecká ochrana, chemická ochrana,* pri pasívnej ochrane sa využíva práve predpona *proti-,* aby sa vyjadrilo, proti čomu sa ochraňuje. Môžeme teda rozlišovať *chemickú ochranu* (pomocou chemických prostriedkov) a *protichemickú ochranu* (proti účinku chemických prostriedkov). Podobne je to aj v dvojiciach *letecká ochrana — protileteckú ochrana, atómová ochrana — protiatómová ochrana.*

Pozoruhodné však je, že dvojica *povodňová ochrana — protipovodňová ochrana* i dvojica *protipožiarna ochrana — požiarna ochrana* nemá takúto rozlišovaciu schopnosť, teda sú vlastne rovnoznačné, lebo zrejme nikto nepoužíva povodeň alebo požiar ako prostriedok aktívnej ochrany. Z toho vyplýva, že ak na správne, resp. potrebné vyjadrenie vystačíme bez predpony *proti-,* budeme pokladať za správne a dostačujúce podoby *povodňová ochrana, požiarna ochrana,* ale aj *povodňová služba, hliadka, požiarna služba, hliadka.*

J. Horecký

Vypitvaný, nie vykuchaný. — Náš stály čitateľ J. Z. z Bratislavy nás upozornil, že na polyamidových obaloch Hydinárske závody uvádzajú nápisy *vykuchané kurčatá, vykuchané husi* a pod. Vyslovuje domnienku, že správne by na obaloch malo byť uvedené *vypitvané kurčatá, vypitvané husi.*

Náš čitateľ má pravdu — slovo *vykuchané* je v spisovnej slovenčine nenáležité. Ide o dokonavé sloveso utvorené pomocou predpony *vy-* od slovesa *kuchať*. Takéto slovo však spisovná slovenčina nepozná. Slovenským ekvivalentom českého slovesa *kuchat* je slovo *pitvať*. V Slovníku slovenského jazyka sa dozvieme, že pitvať značí „vyberať vnútornosti zo zabitej hydiny alebo zvierat". Podľa toho teda hus, sliepka, zajac, ryba a pod. *sa pitve*, nie *kuchá*. Zabité zviera, ktoré je zbavené vnútorností, je teda *vypitvané*, a nie *vykuchané*, ako sa to nesprávne uvádza na spomenutých obaloch. Bolo by preto užitočné, keby si Hydinárske závody nápis na obaloch svojich výrobkov opravili a dali mu náležitú podobu. Veď aj mnohí odborníci z príslušného okruhu majú k týmto výrazom odmietavý postoj (pozri A. Okáľ, *Niekoľko odborných názvov súvisiacich s činnosťou hydinových jatiek*, KS 3, 1969, 49).

Ešte malá poznámka na záver. Akosi sa nám z jazyka strácajú tvary množného čísla *kurence* a do popredia sa tisne tvar *kurčatá*. To nie je dobré. Tvar *kurence* podobne ako *dievčence* je dobrý tvar a škoda by bolo zatláčať ho kdesi na okraj jazyka. Navrhujeme preto Hydinárskym závodom, aby si okrem správneho slovesa *vypitvať* dali vytlačiť na obaly svojich výrobkov aj tvar *kurence*, teda *vypitvané kurence*.

Š. Michalus

Dožiť sa osemdesiatych ôsmych narodenín — dožiť sa osemdesiatich ôsmich rokov. — M. M. z Partizánskeho nás prosí, aby sme objasnili a odôvodnili písanie mäkkého *i*, resp. tvrdého *y* v číslovkách vo vete *Nik by neuveril, že sa naša stará mama pred siedmimi dňami dožila svojich osemdesiatichôsmich narodenín* (číslovky uvádzame v podobe, akú im dal pisateľ listu).

V citovanej vete sú dve číslovky: *siedmimi* (dňami) a *osemdesiatichôsmich* (narodenín). Prvú číslovku píšeme s mäkkým *i*, lebo ide o tvar (7. pád) základnej číslovky *sedem* (uplynutých dní bolo sedem, t. j. istý *počet*).

Pri druhej číslovke je to však ináč. Ako ukazuje podstatné meno, s ktorým sa daná číslovka spája (t. j. narodeniny), číslovka nemôže byť základná: narodeniny totiž boli osemdesiate ôsme — v poradí. Ide tu teda o radovú číslovku a píše sa v nej tvrdé *y*. Okrem toho: Keďže sa obidve časti tejto číslovky skloňujú samostatne, treba ju zapisovať ako dve slová. Správne sa má uvedená číslovka napísať takto: (dožila sa svojich) *osemdesiatych ôsmych narodenín*.

Iné by bolo, keby sme tu namiesto podstatného mena *narodeniny* použili podstatné meno r o k y : v tom prípade by sme to napísali takto: *(dožila sa) osemdesiatich ôsmich rokov*. S podstatným menom *roky* sa tu už nespája radová, lež základná číslovka, ktorou sa vyjadruje p o č e t (v danom prípade rokov). Pravda, aj tu sa číslovka píše dvojslovne, keďže sa jej dve časti skloňujú samostatne. Tu sa žiada pripomenúť, že uvedenú základnú číslovku môžeme použiť aj v neskloňovanej podobe: *dožila sa osemdesiatosem rokov* — takéto vyjadrenie je v súčasnom spisovnom jazyku dokonca bežnejšie.

Zhrnúť možno tak, že v pravopise číslovieok je základný rozdiel medzi základnými číslovkami a radovými číslovkami. To, či ide o základnú alebo o radovú číslovku, možno zistiť vhodne zostavenými otázkami.

J. Kačala

Projikovať. — Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave: „Máme pochybnosti o správnosti slovesa *projikovať*, ktoré sme nenašli v bežných slovníkových príručkách."

Sloveso *projikovať* síce nie je uvedené v nijakom slovenskom slovníku, lebo sa pokladá za príliš odborné, známe len malému kruhu odborníkov, ale to ešte nie je dôvod pochybovať o jeho správnosti.

Pri vysvetľovaní jeho pôvodu treba vychádzať zo starej latinčiny. Tam bolo sloveso, ktorého základné tvary boli: *proicio* = premietam, *proieci* = premietol som, *proiectum* = premietnuté (vlastne tzv. supínum). Ako vidieť, moderné slovo *projekt* súvisí s latinským supínom a označuje sa ním pôvodne to, čo je premietnuté, a dnes už návrh, osnova niečoho. Od slova *projekt* sa utvára ďalšie potrebné sloveso *projektovať* vo význame „robiť, navrhovať projekt". Ale máme zachovaný aj pôvodný význam „premietať" v slovách *projekcia, projekčný* (= premietanie, premietací). Pôvodný význam sa objavuje aj v slovese *projikovať*, ktoré nadväzuje na pôvodné latinské tvary a proti jeho správnosti nemožno nič namietať.

Podobné osudy má aj slovo *injikovať* a s ním príbuzné *injekcia, injekčný*, ba novšie sa vyskytujú aj slová *injekt, injektáž* (v stavebníctve) a *injektovanie*.

J. Horecký

NAPÍSALI STE NÁM

Už mnoho rokov sledujem úroveň jazykovej kultúry jednak v okruhu svojho pôsobiska (odborná technická terminológia), jednak vo verejných prejavoch (noviny, rozhlas, televízia, divadlo, prejavy politických a štátnických osobností), no vidí sa mi, že úsilie jazykovedcov a hádam aj pár desiatok nadšencov, ktorým čistota nášho jazyka leží na srdci, neprináša také ovocie, aké by sa dalo čakať. Nazdával som sa, že *Tézy o slovenčine* z konca r. 1966, úplné vydanie Slovníka slovenského jazyka, prieskumy a inštruktáže v rozhlase, televízii a divadlách, pravidelné rubriky o slovenčine v niektorých našich novinách a v rozhlase, vplyv výborného časopisu *Kultúra slova* a napokon aj federatívne usporiadanie nášho štátu pomknú záujem o krásu a dokonalosť verejného prejavu o hodný kus dopredu. Pokrok je však veľmi malý a nestály. Už-už si myslíte, že herec alebo hlásateľ, ktorého dlhšie sledujete, konečne sa „naučil" a uvedomil si, ktoré slová alebo väzby sú nesprávne, ale omyl, o chvíľu vás zmrazí odrecitovaním svojho „ovšem", „sáčok", „krabica", „obnos", „vzorok", „dielčí" alebo iného nespisovného slovíčka. Je na počudovanie, že ani u kvalifikovaných hlásateľov a hercov ovenčených čestnými titulmi a laureátstvami nemáte istotu,

či s otrockou úzkostlivosťou neprednesú chybne napísaný text, ani keby ich jedinou úlohou bolo melodickým hlasom alebo dramatickým pátosom oblažiť poslucháča. Nejde mi do hlavy, že v tejto vrstve ľudí, u ktorých je živé slovo hlavným prostriedkom prejavu a napokon každodenným chlebíkom, si nevedia svoje texty tvorivo a pohotovo opraviť a potom zadeklamovať tak, aby to neurážalo jazykový cit. Ľahko si možno predstaviť, koľko škody sa takto narobí najmä medzi mládežou. Veď títo ľudia majú v širokej verejnosti punc (tak by to aj malo byť!) hodnoverných nositeľov správnej slovenčiny.

Situácia v tlačenom slove je z tejto stránky ešte horšia. Chybami sa to tu hmýri, až oči bolia. Naozaj tých pár denníkov, čo u nás máme, nemôže získať a vychovať niekoľkých školených korektorov, keď si už redaktori nevedia so svojím jazykom rady?

Myslím si, že jazykovedci by sa mali zamyslieť, či je doterajší spôsob vplývania na zvýšenie úrovne jazykovej kultúry dosť účinný. To, čo sa doteraz urobilo, by zaiste postačovalo pri väčšej citlivosti našej kultúrnej verejnosti. Ako však vidieť, len málo semiačok sa ujme.

Aj ja sa prikláňam k názoru, že by pre bežnú jazykovú prax bolo účinnejšie vydať osobitný súpis nesprávnych slov a väzieb, aspoň tých, ktoré majú najväčšiu frekvenciu, a osobitne slovníky z jednotlivých oblastí odbornej terminológie. Uznávam, že to nie je vedecká cesta, že má nádych málo exaktnej populárnosti, čo by jazykovedcov hádam málo ctilo. No z vlastných skúseností musia vidieť, že aj tí, ktorých povinnosťou je poznať zákony našej reči, majú na to málo chuti (a času?).

J. Furdík

Naším každodenným spoločníkom je rozhlas. Nevieme si už ani predstaviť rodinu, v ktorej by ho denne nepočúvali. Mohol by veľmi pomáhať pri dvíhaní úrovne hovorenej slovenčiny. Bohužiaľ, veľmi často sa stretávame práve v reláciách Slovenského rozhlasu s nesprávnymi výrazmi a spojeniami. Ak je to v relácii z Banskej Bystrice, bolí to dvojnásobne, lebo stredné Slovensko je známe tým, že sa tam hádam najlepšie dodržiava spisovná norma. Aj v relácii Banskobystrický podvečerník dňa 10. 10. 1969 odznelo niekoľko neslovenských výrazov, napr. *šaškáriny, a iných zemí našej planéty, zbývajúce platne.* Sú to výrazy prebrané z češtiny.

Slovo *šaškáriny* je v slovenskom spisovnom jazyku nesprávne, namiesto neho máme slová: *bláznovstvá, huncútstva, pestvá.*

O význame slova *zem* sa hovorilo už i v rozhlasovej jazykovej poradni. V slovenčine sa toto slovo vo význame „krajina" nepoužíva. Príslušná časť vety by mala správne znieť a *iných krajín našej planéty.*

Namiesto slova *zbývajúci* používame v spisovnom jazyku slová *zvyšujúci* alebo *zostávajúci.* Teda *zvyšujúce platne, zostávajúce platne.*

Nakoniec by sme radi pripomenuli redaktorom v rozhlase, že kontrolovať správnosť príspevkov z jazykovej stránky je nielen ich povinnosť, ale mala by to byť aj vec ich srdca a prejav kultúrnosti. Veď hovoriť správne po slovensky patrí k všeobecnému vzdelaniu.

T. Tanušková

Napísali ste nám

J. Furdík 95
T. Tanušková 96

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra, SAV. Ročník 4, 1970, číslo 3.

Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-68.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1970.

Cena Kčs 3,—.